

ISSN 2708-955X (print)
ISSN 2709-6033 (on-line)

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
SUMQAYIT DÖVLƏT UNİVERSİTETİ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
СУМГАИТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
MINISTRY OF EDUCATION OF
AZERBAIJAN REPUBLIC
SUMGAYIT STATE UNIVERSITY

2022 № 9

MATERİALLARI

KONFRANS MATERİALLARI

МАТЕРИАЛЫ КОНФЕРЕНЦИЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS

2022 № 9

KONFRANS

SUMQAYIT - 2022

İNFORMASIYA SİSTEMLƏRİ VƏ TEXNOLOGİYALAR NAİLİYYƏTLƏR VƏ PERSPEKTİVLƏR

III BEYNƏLXALQ ELMİ KONFRANSI

(08-09 dekabr 2022-ci il)

ИНФОРМАЦИОННЫЕ СИСТЕМЫ И ТЕХНОЛОГИИ: ДОСТИЖЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ

III МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

(08-09 декабря 2022 год)

THE INFORMATION SYSTEMS AND TECHNOLOGIES ACHIEVEMENTS AND PERSPECTIVES

III INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

(December 08-09, 2022)

2. Воронин И. Н. Информатизация общества: общественно-географическая интерпретация / И. Н. Воронин. Симферополь: АРИАЛ, 2011. 486 с
3. Блануца В. И. Становление информационно-сетевой географии как ответ на вызовы XXI века // Региональные исследования. 2015. № 1 (47). С. 4-13.
4. Багров Н. В. География в информационном мире. К.: Лыбидь, 2005. 179 с.

РЕЗЮМЕ РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ МИРОВОГО РЫНКА КРИПТОВАЛЮТ

Фараджева Д.Д.

Азербайджанский государственный экономический университет

Ключевые слова: цифровая экономика, информационная география, криптовалюта, рынок криптовалют, криптовалютная индустрия, блокчейн.

Современная цифровая экономика - самый молодой и наиболее динамично развивающийся сектор мировой экономики, одной из составляющих которого становится быстро развивающийся рынок криптовалют. Региональный анализ показал, что рынок криптовалют ориентируется на сектор развитых и динамично развивающихся стран, обладающих современными технологиями. В тезисе раскрываются сущность криптовалют, особенности формирования рынка криптовалют, а также выявлены общие и региональные тенденции в развитии мирового рынка криптовалют на современном этапе.

SUMMARY REGIONAL FEATURES OF THE GLOBAL CRYPTOCURRENCY MARKET

Farajova D.D.

Azerbaijan State Economic University

Keywords: digital economy, information geography, cryptocurrency, cryptocurrency market, cryptocurrency industry, blockchain.

The modern digital economy is the youngest and most dynamic developing sector of the world economy, one of the components of which is becoming a booming cryptocurrency market. Regional analysis showed that the cryptocurrency market focuses on the sector of developed and dynamic developing countries with modern technology. The article reveals the essence of cryptocurrency, specifics of the formation of the cryptocurrency market, as well as general and regional trends in the development of the global cryptocurrency market at the present stage.

İNTELLEKTUAL POTENSİALIN QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNİN NƏZƏRİ-METODOLOJİ ASPEKTLƏRİ

Hacırahimova Məkrufə Şərif qızı

*İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Bakı, Azərbaycan
hmakrufa@gmail.com*

Açar sözlər: intellektual potensial, insan resursları, intellektual potensialın qiymətləndirilməsi, indikatorlar sistemi, metodologiya.

Bu gün hər bir dövlətin ən böyük sərvəti onun intellektual potensialıdır. İntellektual potensial milli iqtisadiyyatın səmərəliliyinin yüksəldilməsində əsas faktorlarından biri kimi dəyərləndirilməkdədir. Bu baxımdan onun qiymətləndirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu tədqiqatda post-sənaye və iqtisadiyyatı biliyə əsaslanan informasiya cəmiyyətinin əsas problemlərindən biri hesab olunan intellektual potensial (İP) və onun cəmiyyətdəki rolundan bəhs edilir. Həmçinin işdə intellektual potensialının qiymətləndirilməsinə elmi-tədqiqat problemi kimi baxılır və onun nəzəri-metodoloji əsasları analiz olunur.

Sivilizasiyasının inkişafında əqli əməyin əhəmiyyəti durmadan artır. Sir deyildir ki, post-sənaye cəmiyyətində inkişaf etməkdə olan ölkələrdən “beyin” axını, yəni intellektual insan resurslarının miqrasiyası səbəbindən yüksək intellektual potensiala malik ölkələr dünyada aparıcı rol oynamaqdadır. Cəmiyyətdə elmin, təhsilin, yeni texnologiyaların rolu sürətlə artır və bu, intellektual potensialla sıx bağlıdır [1,2]. İntellektual potensial anlayışı çox geniş mənalı məfhum olmaqla insan fəaliyyətinin intellektual tərəfi kimi başa düşülür. Araşdırmalardan görünür ki, intellektual potensialın birmənalı tərfi yoxdur. Onun

komponentləri fərdi, qrup, milli, bütöv ölkə, region, hətta beynəlxalq səviyyəsində götürülə bilər. Ölkənin intellektual potensialını xarakterizə etmək üçün əhalinin təhsili ilə yanaşı, həm də bilavasitə aqli əməklə məşğul olan və ya əməyində intellektual komponentin xüsusi çəkisi yüksək olan əhali qrupları nəzərdə tutulur [3]. Ümumiyyətlə, bir-biri ilə sıx əlaqəli olan təhsil sistemi və elm sahəsi İP-nin formalaşmasında ən mühüm elementlərdəndir [4]. Bu İP-nin cəmiyyətin və milli iqtisadiyyatın inkişafındakı rolu ilə bağlıdır. Bu baxımdan ayrı-ayrı ölkələrin (*o cümlədən Azərbaycanın*) inkişaf səviyyəsini müqayisə etmək üçün onların intellektual potensialının ölçülməsi üçün ümumi meyarların və metodoloji bazanın işlənməsi aktual məsələlərdəndir.

İP tədqiqat problemi kimi. Keçən əsrin sonundan başlayaraq iqtisadi terminologiyaya “insan kapitalı”, “insan resursları”, “intellektual kapital”, “intellektual potensial” və s. kimi bir çox yeni anlayışlar daxil edilmişdir. Bu anlayışların təriflərinin işlənilib hazırlanması, onların bir-biri ilə əlaqələndirilməsi, mahiyyətini və cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafında yerini müəyyənləşdirmək elmi ictimaiyyət üçün problemlər yaratmışdır [3,4]. Qeyd etmək lazımdır ki, İP-nin səmərəli idarə edilməsi onun qiymətləndirilməsi meyarlarını müəyyən etmədən mümkün deyil. Təşkilatların, regionun və ümumilikdə ölkənin intellektual potensialının qiymətləndirilməsi problemi tədqiqatçılar qarşısında bir sıra vəzifələr qoyur. Hər şeydən əvvəl müxtəlif səviyyələrdə İP-nin vəziyyətini xarakterizə edən amillərin müəyyən edilməsi, müəyyən edilmiş amillərin vəziyyətini əks etdirən indikatorlar (göstəricilər) sisteminin yaradılması, intellektual əməklə məşğul əhali haqqında məlumatların toplanması, ilkin olaraq məlumatların təsnifatlandırılması, nəticə etibarlı ilə ölkənin İP-nin nəzarətə götürülməsi və monitorinqinin aparılması, qiymətləndirməsi, proqnozlaşdırılması, e-dövlət platformasında əks əlaqə ilə təklif və tövsiyələrin verilməsi və s. Eyni zamanda əmək bazarı kontekstində İP-ni idarə etmək, yerləşdirmək, qorumaq, stimullaşdırmaq və s. kimi problemlərin həlli vacibdir.

Tədqiqatlarda adətən İP insan kapitalının komponenti olaraq göstərilir. Nəzəri cəhətdən İP-nin mahiyyəti, onun struktur komponentləri, formalaşması, inkişafı və istifadəsi aspektləri ilə bağlı çoxsaylı konseptual yanaşmaların olmasına baxmayaraq, hələ də vahid elmi mövqe yoxdur. Məsələn, T.Stüart hesab edir ki, intellektual potensial cəmiyyətin bütün üzvlərinin onun rəqabət qabiliyyətini təmin edən biliklər kompleksi kimi başa düşülməlidir [5]. Digər bir tədqiqatçı intellektual potensialı əhalinin təcrübə və biliklərinin transformasiyası yolu ilə innovativ texnologiyalar və məhsullar yaratmaq, inkişaf etdirmək və istifadə etmək bacarığı kimi müəyyən edir. Bəzisi hesab edir ki, intellektual potensial “dövlətin, regionun, komandanın, fərdin unikal innovativ biliklər yaratmaq imkanlarının məcmusu” kimi anlaşılmalıdır. Rusiyalı alim B.k.Levaşovun yanaşmasında cəmiyyətin intellektual potensialı dedikdə, cəmiyyətin bir-biri ilə sıx bağlı olan iki əsas sahəsinin - elm və təhsilə cəlb olunan insan, maddi və maliyyə resurslarının məcmusu başa düşülür [4]. Cəmiyyətin intellektual potensialı onun mədəniyyət səviyyəsinin əksidir fikrinə də rast gəlmək olar. Ölkənin intellektual potensialı - həm texnologiyalarda, məhsullarda və insan fəaliyyətinin digər nəticələrində (elmi-texnoloji potensial) təcəssüm olunmuş, həm də həyata keçirilməyən, informasiya xarakteri daşıyan, lakin maddi daşıyıcıda (kitablar, məqalələr, elmi məruzələr) sabitlənmiş elmi biliklərdir.

Göründüyü kimi, İP-nin xüsusiyyətlərinə görə qiymətləndirilməsi probleminin dərinədən öyrənilməsinə ehtiyac vardır.

İntellektual Potensialın qiymətləndirilməsi metodoloji yanaşmalar. İP-nin qiymətləndirilməsi həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət baxımından mürəkkəb çoxşaxəli prosesdir və onun qiymətləndirilməsi müxtəlif səviyyələrdə aparılır. [5]-də müəllif İP-in qiymətləndirilməsinin üç səviyyəsini (*mikro-fərd, mezo-təşkilat, makro-ölkə*) fərqləndirmişdir Bu problemlərin həllinə müxtəlif alim və iqtisadçıların əsərləri həsr olunub. P. Drucker İntellektual potensialın qiymətləndirilməsinə elmi metodoloji yanaşmalar müəssisələrin IP-in vəziyyəti haqqında məlumatların etibarlılığının əldə edilməsində və ondan səmərəli istifadənin artırılmasının problemlə məsələlərinin həlli üçün zəruri idarəetmə qərarlarının qəbulunda mühüm amil olaraq dəyərləndirir. İP subyektin iqtisadi potensialı, əmək potensialı, resurs potensialı, informasiya potensialı, innovasiya potensialı və s. kimi potensialları ilə qarşılıqlı korrelyasiya olduğundan İP-nin qiymətləndirilməsi üsulları üst-üstə düşə bilər [6]. Aşağıda bəzi mövcud metodologiyaların göstərilmişdir:

- ölkənin elmi-texniki potensialının inteqral qiymətləndirilməsi metodu (Yaponiya);
- ölkənin elmi-texniki potensialının kompleks qiymətləndirilməsi metodologiyası (ABŞ);
- bilik indeksinin hesablanması metodologiyası (Dünya Bankı);
- ümumi innovasiya indeksinin hesablanması metodologiyası (Hollandiya);
- ərazinin innovativ fəaliyyətinin reqressiya təhlili metodologiyası (T.A. Sterzer).

21-ci əsrdə dövlətlərin qarşısında duran əsas problem ölkənin intellektual potensialını üzə çıxarmaqdır. İP getdikcə daha çox tələb olunan, diqqət çəkən resursa çevrilməkdədir. Ölkənin intellektual potensialının inkişafında ali təhsil və elmi fəaliyyətlə məşğul olan təşkilatlar mühüm rol oynayır. Araşdırmalar onu deməyə əsas verir ki, intellektual potensialın qiymətləndirilməsi üçün çoxlu sayda

indikatorlar sistemi mövcuddur. Lakin intellektual potensialının təhlilinə və qiymətləndirilməsinə tətbiq edilən metodikalar əsasən statistik metodlardır. Daha müasir texnologiyalara (süni intellekt, big data analitika və s.) əsaslanan metodların işlənməsinə ehtiyac vardır və bu da gələcək tədqiqatların əsas mövzusu olacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Sagiyeva, R., et al. Intellectual input of development by knowledge-based economy: problems of measuring in countries with developing markets, 2018, Entrepreneurship and Sustainability issues 6 (2), p. 711-728.
2. Bilan, Y., et al. An Analysis of Intellectual Potential and its Impact on the Social and Economic Development of European Countries // Journal of Competitiveness, 2020, 12(1), pp. 22-38.
3. Leonidova, G.V. Intellectual potential of population: theoretical and methodological framework for research // Economic and social changes: facts, trends, forecast 2014, vol.1, no.31, pp. 43-58.
4. Руткевич, М.Н., Левашов В.К. О понятии интеллектуального потенциала и способах его измерения // Наукоедение, 2000, № 1, стр. 49-65.
5. Stewart, T.A. Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations, Nicholas Brealey Intl; 2nd edition, 1998.
6. Drunker, P. The New Society of Organizations, Harvard Business Review, 1992.

РЕЗЮМЕ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА

Гаджирахимова М.Ш.

Институт информационных технологий

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, население, человеческие ресурсы, оценка интеллектуального потенциала, система показателей, методика.

Сегодня самым большим достоянием любого государства является его интеллектуальный потенциал. Интеллектуальный потенциал оценивается как один из основных факторов повышения эффективности национальной экономики. В связи с этим ее оценка имеет особое значение. В этом исследовании рассматривается интеллектуальный потенциал (ИП), который считается одной из основных проблем постиндустриального общества, информационного общества, экономика которого основана на знаниях, и его роль в обществе. Также оценка интеллектуального потенциала рассматривается как научно-исследовательская проблема и анализируются ее теоретико-методологические основы.

SUMMARY

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF INTELLECTUAL POTENTIAL ASSESSMENT

Hajirahimova M.Sh.

Institute of Information Technologies

Keywords: intellectual potential, population, human resources, assessment of intellectual potential, system of indicators, methodology.

Today, the greatest asset of any state is its intellectual potential. Intellectual potential is valued as one of the main factors in increasing the efficiency of the national economy. In this regard, its evaluation is of particular importance. In this study discusses the intellectual potential, which is considered one of the main problems of the post-industrial society, the information society whose economy is based on knowledge, and its role in society. Also, the assessment of intellectual potential (IP) is considered as a scientific-research problem and its theoretical-methodological foundations are analyzed.

TEXNOLOJİ PARKIN İSTEHSALAT PROSESİNİN İNFORMASIYA-ÖLÇMƏ SİSTEMİNİN STURUKTURU

Hüseynov Yusif Rövşən oğlu

*Azərbaycan Texnologiyalar Universiteti, Gəncə, Azərbaycan
cavan62@mail.ru*

Açar sözlər: texnopark, çevik istehsalat müəssisəsi, informasiya-ölçmə, idarəetmə.